

Godina 1914. i zamiranje sportskih društava u Osijeku

PETAR KERŽE

Fakultet elektrotehnike, računarstva i
informatičkih tehnologija Osijek
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Kneza Trpimira 2B
HR – 31 000 Osijek
petar.kerze@etfos.hr

Stručni rad

Professional paper

Primljeno/Received: 28.06.2016.

Prihvaćeno/Accepted: 15.07.2016.

ZORAN VLADOVIĆ

Pravni fakultet Osijek
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Stjepana Radića 13
HR – 31 000 Osijek
zoran.vladovic@pravos.hr

Autori su u radu uvodno opisali djelovanje prijeratnih sportskih društava u Osijeku, metropoli Slavonije. U središnjem dijelu se usmjeravaju na sportska događanja u prvoj polovici 1914., a potom prate izbijanje Prvoga svjetskoga rata i navode da unatoč tomu što se u Osijeku i Slavoniji nije ratovalo vrlo brzo potpuno zamire sportski život. Rad je napisan na temelju onodobnog osječkog dnevnog tiska, izvornog arhivskog gradiva i relevantne literature.

Ključne riječi: godina 1914., Prvi svjetski rat, Osijek, sportska društva, prekid djelovanja sportskih društava

Ukratko o prijeratnom sportskom životu

U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji sportu se prilazilo kao nečemu vrlo bitnom, a o tome svjedoči aktivno djelovanje onodobnih sportskih društava, koja su od kraja 19. stoljeća i početka 20. gotovo neprekidno djelovali do izbijanja i tijekom Prvoga svjetskoga rata. Pri tome je važno istaknuti da su na razvoj sporta djelovali utjecaji izvan Hrvatske. Stoga, prateći razvoj sporta u Osijeku bitno je istaknuti čvrste trgovačke i ine veze grada na Dravi s gradovima Austro-Ugarske Monarhije i ostalih gradova Europe što je omogućilo stanovnicima metropole Slavonije da vrlo brzo upoznaju i prihvate brojne sportske grane i osnuju sportska društva i prihvate različite novitete, te su na taj način prihvaćeni sportovi i sportska pomagala u streljaštvu, sokolstvu i drugim sportovima. O tome da je sport u Osijeku bio zapažen i omiljen, svjedoče sportska društva, odnosno klubovi čiji su članovi bili uglednici iz javnoga života grada, kao i učenici i studenti, a bilo je i obrtnika i radnika, jer je Osijek na prijelazu 19.

u 20. stoljeće značajan hrvatski obrtnički, trgovački te napose industrijski grad.

Najstariji organizirani sport u Osijeku je streljaštvo pa je Osijek tako kolijevka hrvatskoga sporta, jer je daleke 1784. tu osnovano *Građansko streljačko društvo*, prvo sportsko društvo na našem tlu. Društvo je svake godine održavalo različita gađanja te obljetnička i prigodna streljačka natjecanja, dijelilo pojedinačne nagrade najboljim pobjednicima i održavalo redovite godišnje skupštine. Imalo je vlastitu streljanu s velikom dvoranom u Gradskom vrtu, pa su članovi Društva za svoje članove, ali i građane Osijeka, često organizirali velike pučke svečanosti, kao i dobrotvorne koncerte osječkih pjevačkih društava. Tijekom 1913. na streljani je uvedeno pucanje na pomičnoga zeca, a istodobno se započelo strijeljati i na glinene golubove.¹

Od 1865. se sve više razvija gombalaštvo, odnosno gimnastika, kao i druge momčadske igre i sportovi. Osnutak i djelovanje tih društava dalo je značajan doprinos sportu,

¹ Zlata Živaković-Kerže, *200 godina streljaštva u Osijeku*, Osijek, 1985., str. 13–50.

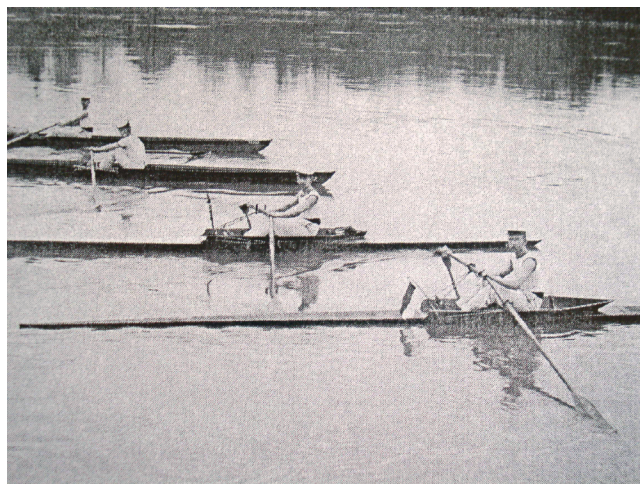
Sl. 1 Članovi Gradanskog streljačkog društva u Gradskom vrtu prigodom obilježavanja 125. obljetnice djelovanja, 1910. (preuzeto iz: Živaković-Kerže, ur., *Povijest sporta grada Osijeka*, str. 28)

Fig. 1 *Citizen's Shooting Sport Association members celebrating its 125th anniversary in Gradski vrt park, 1910*

i to prvenstveno tjelovježbi s temeljnom zadaćom promidžbe i razvoja gimnastike. U svom djelovanju povezivali su se s Dobrovoljnim vatrogasnim društvom pa se društvo od 1872. nazivalo *Dobrovoljno gombašno i vatrogasno društvo u Osijeku*. Djelovalo je samo nekoliko godina, ali će se njihov rad potpuno razviti dvadeset godina kasnije, osnutkom sokolskog društva.²

Prvo organizirano društvo za sport na vodi u Slavoniji bilo je *Plivaoničko društvo u Donjem gradu*, utemeljeno u Osijeku 1870. godine. Budući da društvo u narednim desetljećima ne djeluje radi plivača nego plivaonice, od 1904. je promijenilo naziv u *Dioničko društvo za izgradnju plivaonice sa kupatilima* pa to društvo postaje trgovačko i tako djeluje do Prvoga svjetskoga rata. *Koturački (biciklistički) klub „Concordia“* je u gradu na Dravi osnovan 1886. godine. Njegov kratkotrajni rad nastavlja 1894. *Koturaški klub Osijek* koji je djelovao do

2 *Povijest sporta grada Osijeka (Od osnutka sportskih klubova i društava u gradu do 1996. godine*, (ur. Z. Živaković-Kerže), Osijek, 1998., str. 31–33.

Sl. 2 Članovi VK „Neptun“ na Dravi (Fundus Muzeja Slavonije, Osijek)
Fig. 2 *RC Neptun members rowing on the Drava river*

Prvoga svjetskoga rata. *Osječko sklizačko društvo* započelo je s radom početkom 1886. godine. Osim plivanja Drava je Osječane primoravala i na veslanje što je i utjecalo na razvoj veslačkoga sporta. *Veslački klub „Neptun“* osnovan je 1907. i sustavno je razvijao tu granu sporta. Veslači toga kluba su organizirali i sudjelovali na regatama i brojnim društvenim izletima.³

Iako je najvažniji motiv bavljenja sportom bio u očuvanju zdravlja i stjecanja kondicije, za Osječane je sport imao natjecateljski i domoljubni karakter. Posebice je u tome prednjačio *Hrvatski sokol* osnovan u Osijeku 1896., i to prvo u Gornjem gradu, a osam godina potom (1904.) i *Hrvatski sokol* u Donjem gradu. Tu je osnovan i djelovao *Srpski soko*, jer je u tom dijelu grada Srba bilo najviše. Budući da je sokolski pokret⁴ u to vrijeme imao značenje obrane od pritiska odnarođivanja i borbe slavenskih naroda za politička, kulturna i ekonomska prava u Austro-Ugarskoj Monarhiji, sokolska društva su tako u teritorijalno razjedinjenim hrvatskim zemljama svoje djelovanje uz naglašenu tjelovježbu usmjeravala na obranu hrvatskih nacionalnih interesa u višenacionalnoj Monarhiji. Do početkom 20. stoljeća uvelike je povećan broj tih društava, pa je nakon teritorijalne podjele utemeljena 1907. g. *Hrvatska sokolska župa Strossmayer* za Slavoniju i Srijem, koju su činila sokolska društva iz Osijeka (Gornji i Donji grad), Valpova, Đakova, Harkanovaca, Vukovara i Vinkovaca te godinu dana potom i hrvatski sokoli iz Našica i Donjeg Miholjca. Uz obaveznu nastavu tjelo-

3 Isto, str. 39–49.

4 Sokolstvo je skupni naziv za tjelovježbene pokrete koji su se od 1862. razvijali u većini slavenskih zemalja, a nositelji su liberalno usmjereni građanski slojevi. U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji se sokolska misao počela širiti od 1874. kada je u Zagrebu osnovano *Tjelovježbeno društvo „Hrvatski sokol“*.

Sl. 3 Članice Hrvatskog sokola Gornji grad*
Fig. 3 Female members of the association Hrvatski sokol, Upper Town

Sl. 4 Članovi Hrvatskog sokola Donji grad**
Fig. 4 Male members of the association Hrvatski sokol, Lower Town

* Slika preuzeta iz: *Jubilarni vjesnik Hrvatskog sokola u Osijeku* D. G. Prigodom 25 godišnjice proslave opstanka od 1904. do 1929. održane u Osijeku, dne 1. i 2. lipnja 1929., str. 10, 11.

** Isto.

vježbe u školama sokolske organizacije preuzimaju vodeće značenje u razvoju sporta među školskom i studentskom populacijom. Poznato je da su sportske priredbe posjećivali gradonačelnici i župani te njihova pratnja.⁵

U Osijeku se nogomet pojavio mnogo kasnije nego u drugim mjestima Slavonije, i to ponajviše zbog loših željezničkih sveza i udaljenosti Osijeka od Zagreba, koji je važio kao hrvatsko sportsko središte. U gradu se nogomet počeo igrati 1911. i prvi ga je donio glasoviti sportaš Dombovary. Nogomet su odmah počeli igrati osječki gimnazijalci i studenti, članovi nogometnih klubova iz Zagreba, Budimpešte i Pečuha, koji su se za vrijeme raspusta vraćali u grad. Međutim igralo se neorganizirano. U želji da se nogomet igra organizirano, poticalo se igranje nogometa u okviru nogometne sekcije osječkih hrvatskih sokola. Zamisao je ostvarena 1913. kada je gornjogradski *Hrvatski sokol* nabavio potrebne rekvizite i lopte te osnovao nogometnu sekciju. Budući da je sekcija imala prevelik broj aktivnih članova, osnovana je đачka nogometna momčad pod imenom *Slavonija*.⁶

Sportska događanja u prvoj polovici 1914.

Početak 1914. u Slavoniji, pa tako i u Osijeku, vladala je oštra zima obilježena u siječnju i veljači snijegom i ledom. Budući da je do kraja siječnja temperatura zraka bila -20° C Drava se zamrzla. Tek sredinom veljače vrijeme je zatopilo pa je led na Dravi počeo pucati, krenuo je i u narednih nekoliko dana posve otplovio, pa se na Dravi moglo ploviti i loviti ribu. Srpanj je bio cijeli vrlo kišoviti pa su zaostajali poljoprivredni radovi u osječkoj okolici.⁷

Prateći sportska događanja i rad sportskih društava osječki dnevni list *Narodna obrana* najavljuje da će u sklopu donjogradskog *Hrvatskog sokola* 18. siječnja 1914. *prvi puta nastupiti novoustrojani ženski i muški podmladak* za čiji se program nastupa pobrinuo Prednjački zbor. Neimenovani novinar poziva Osječane: *Pohrlimo*

dakle svi na javnu vježbu Hrvatskog sokola u Osijeku u Donjem gradu u Svratištu Tačković uz vojnu glazbu.⁸ Nakon vježbe je Svratište Tačković, koje se nalazilo na donjogradskom Trgu bana Josipa Jelačića, ispostavilo donjogradskom *Hrvatskom sokolu* račun za troškove održavanja javne vježbe i pokusa, što je već sljedeći dan i plaćeno. U zaprimljenoj namiri razvidno je da je za *potrošeni plin* uplaćeno 16 kruna i 24 filira, za *bure pive za vojničku glazbu* 18 kruna, a za 46 vježbača koji su pojeli svaki *po jedan par wirštla* plaćeno je 12 kruna i 88 filira. Za kifle su izdvojili kruni i 84 filira.⁹ Dodajmo da je te godine cijena polovnog *sokolskog odijela* iznosila 30 kruna.¹⁰ Toga je dana gornjogradski *Hrvatski sokol* održao svoju glavnu skupštinu u Sokolani Pučke škole u Jägerovoj ulici (današnja zgrada Filozofskog fakulteta u istoimenoj ulici). Skupštinu je vodio starješina Iso Cepelić, osječki odvjetnik. Upravni odbor su činili zamjenik starješine Milan Čačinović, tajnik Josip Horn, te blagajnik Dragan Mrljak, stariji.¹¹ Donjogradski *Hrvatski sokol* održao je glavnu skupštinu 8. veljače u 15.00 sati u Svratištu Tačković.¹² Tri dana potom konstituiran je Upravni odbor. Za starješinu je izabran Makso Pichler, podstarješinu Franjo Lemarie, za tajnika Gjuro Turkalj, blagajnika Josip Planer, poslovođu Tomislav Beljan, te nadzornika sprava Vjekoslav Mandić. Tada je starješina Makso Pichler stavio prijedlog da se slavi *10. godišnjica Hrvatskog Sokola Donji grad savezno sa 30. godišnjicom donjogradske Hrvatske čitaonice i 20. godišnjicom Hrvatskog pjevačkog društva Lipa*.¹³

Iste godine je *Veslački klub „Neptun“* planirao aktivno nastaviti s radom, pa je sredinom siječnja zamolio *g. velikoga župana Ivana Adamoviča da se primi pokroviteljstva kluba, što je ovaj najpripravnije prihvatio*.¹⁴

Natjecanje u klizanju održano je 15. veljače u 16 sati na klizalištu ispred kluba. Po zapisu onodobnog tiska *skupne vježbe, ples na ledu i društvene igre bile su vrlo lijepo izvedene, a utrkivanje djece (dečki i curice svaki posebno) bilo je vrlo zanimljivo. U umjetničkom sklizanju nagrađene su: gospođa dra Blaškovića, gdjica Badovinac, te gospođa Ladislav Gulović i Pavao Mergentaller*.¹⁵

U zimskom razdoblju 21. veljače gornjogradski *Hrvatski sokol* organizirao je za sve članove u Hotelu Royal u Kapucinskoj ulici „Krabuljni ples“ čiji je prihod

5 Zdenko Jajčević, *225 godina športa u Hrvatskoj*, Osijek – Zagreb, 2010., str. 27-120; Zlatko Virc, *Hrvatski sokol u sjeveroistočnoj Hrvatskoj*, Vinkovci: Privlačica, 1998.; Nikola Čalić, *Stoljeće gimnastike u Našicama 1907. – 2007.*, Našice, 2011., str. 11.

6 Dragutin Kerže, Alan Kerže, *Kuća osječko-baranjskog nogometa (1924.–2004.)* Osijek, 2005., str. 30–31; Z. Jajčević, *Značajne sportske godišnjice u 1993. godini, Povijest športa*, br. 96., Zagreb, 1993., str. 6–7; *Sportska publicistika u Hrvatskoj*, Zagreb, 1987., str. 71-73.; Borislav Bijelić, *Nogomet u Đakovu (1908. do 1962.)*, Đakovo: Muzej Đakovštine, 2009.

7 HR-Državni arhiv u Osijeku (dalje DAOS)-6, fond Gradsko poglavarstvo Osijek, Redarstveni spisi Vojnog odsjeka Gradskog poglavarstva, kutija 6 (1908.-1915.)

8 Gradske vijesti, *Narodna obrana*, Osijek, 7. 1. 1914., 3.; 17. 1. 1914., 4.

9 DAOS-445, kutija 1, fascikli 1914.; spis 6, 7.

10 Isto, dopisnica, Šid 12. 6. 1914.

11 Gradske vijesti, *Narodna obrana*, Osijek, 9. 1. 1914., 2.; 27. 1. 1914., 3.

12 Isto, 24. 1. 1914., 4.

13 Isto, 16. 2. 1914., 3.

14 Isto, 14. 1. 1914., 3.

15 Isto, 16. 2. 1914., 3.

bio namijenjen za izgradnju Hrvatskog sokolskog doma u Osijeku.¹⁶

Za rad sokolskih društava značajno je u veljači donošenje Rješenja Zemaljske vlade u Zagrebu po kojem je ukinuta dotadašnja Banska odredba te je od tada i srednjoškolicima dopušten pristup *Hrvatskom sokolu*.¹⁷ No, ipak je bilo ograničenja, jer u pojašnjenju se nalazi podatak kako srednjoškolicima nije dozvoljeno nastupanje pod sokolskim znakom i u sokolskom odijelu *ali im se dopušta, da kao sokolski podmladak vježbaju u osobitim odijelima, a nipošto s pravim članovima u sokolskim društvima*.¹⁸

U Donjem gradu sazvana je 18. ožujka u 15 sati skupština *Srpskog sokola*, koja je održana u sokolani u Donjem gradu.¹⁹ Skupštini je predsjedavao starješina Vladimir Muačević. Također se raspravljalo o izgradnji Hrvatskog sokolskog doma u Osijeku, pa je *nakon dulje debate prihvaćen taj prijedlog*. Za starješinu je potvrđen ponovno Muačević, a za podstarješinu izabran paroh Jovan Nikolić.²⁰

Hrvatska sokolska župa Strossmayer održala je 25. ožujka u donjogradskom Svratištu Tačković sjednicu Središnjeg odbora i Glavnu skupštinu. Prije usvajanja dnevnoga reda predsjedatelj se osvrnuo na *stanje slavenskog sokolstva, te sokolstva Župe*. Potom su usvajane točke dnevnoga reda među kojima je planirana priprema 3. župskog sleta *te je ustanovljen program i zaključeno da se Slet održi na Duhove u Osijeku*. Istodobno je planirana za 1915. godinu proslava 100. godišnjice rođenja bosanskog ili đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Usvojeno je *da se zaključi proslaviti 100 – godišnjica rođenja velikog mecene hrvatskoga te zaštitnika naše Župe Strossmayerove, čije ime ona nosi*. Na toj Glavnoj skupštini osječki gornjogradski *Hrvatski sokol* predstavljali su Iso Cepelić, Pavao Mergenthal, Hugo Gottschalk i Dragan Mrljak, mlađi, a donjogradski *Hrvatski sokol* Gjuro Turkalj, Ervin Roscher, Tomislav Beljan, Emil Steiner i Franjo Lemarie. Tu su bili i predstavnici hrvatskih sokola iz Donjega Miholjca, Dalja, Đakova, Vinkovaca i Vukovara, a *neispričano odsutni* sa sjednice bili su predstavnici Babine Grede, Broda na Savi i Harkanovaca. Središnjim odborom predsjedao je *brat zamjenik starješine Franjo Papratović iz Osijeka*.²¹

Prvi broj *Vijesnika Hrvatske Sokolske Župe Strossmayerove* objavljen je 11. travnja, nešto manje od mjesec dana uoči održavanja 3. sleta *Župe Strossmayer*. Na sletu u Osijeku su sudjelovali i članovi *Hrvatskog sokola* iz Zagreba, a osječka sokolska društva su planirala u 1915. godini doći u Zagreb na proslavu 30. godišnjice zagrebačkog *Hrvatskog sokola*.²²

Pored aktivnog djelovanja gornjogradskog i donjogradskog *Hrvatskog sokola* osječki dnevni list *Narodna obrana* bilježi da je 2. svibnja u Hotelu Royal održana Glavna skupština *Građanskog streljačkog društva*, koje neprekidno organizira stalna natjecanja i vježbe. Tako je opisano i *jučerašnje strijeljanje na streljani kada su fungirali kao darovatelji gg. Izidor Frank i Milan pl. Kranjčić*. Nagrade su dobili: Eligije Gregor, Viktor Pnjak, Dragutin Laubner i Viktor Frank. Glinenih golubova strijeljano je 260, a zečeva 40.²³ Osječani su u nedjelju 3. svibnja mogli pogledati zanimljivu nogometnu utakmicu između *Hrvatskoga sokola Gornji grad* i *Hrvatskog športskog kluba „Slavonija“*. Utakmica je završila neriješenim rezultatom 3:3.²⁴ Toga je dana održana i Glavna skupština *Veslačkog kluba „Neptun“*, kojoj je predsjedao Stjepan pl. Zsille.²⁵ Izvanredna skupština *Srpskog sokola* sazvana je 17. svibnja, a na dnevnom redu bila je ostavka starješine Vladimira Muačevića i cijelog Upravnog odbora, te izbor novoga.²⁶

U broju 94. dnevnog lista *Narodna obrana* detaljno se navodi program proslave 100. godišnjica rođenja J. J. Strossmayera, velikog mecene i zaštitnika *Župe Strossmayerove*, koju je *Župa Strossmayer* organizirala zajedno s donjogradskim društvima, i to *Hrvatskim pjevačkim društvom „Lipa“*, koje je slavilo 20 godina djelovanja (1894. – 1914.), i *Hrvatskom građanskom čitaonicom*, koja je obilježavala 30 godina neprekidnog rada (1884. – 1914.).²⁷

Nekoliko tjedana prije proslave osječkom graditelju Wranci povjerenje je uređenje vježbališta u Gradskom vrtu, gradnja tribina *te podiuma za pjevače*. Tribine su izgrađene samo na južnoj strani, a u sredini je nad počasnom ložom podignut *podium za pokazivače i vođu Župe*. Na tribinama je bilo 320 sjedala, a pred tribinama 150. S istočne i zapadne strane postavljeni su *dvoredovi klupa i stolaca sa 700 mjesta*. Vježbalište je bilo uređeno u obliku *čtetvorine za 300 vježbača te izravnano nasuto zemljom ilovačom i dobro izvaljano te barijerom ograđeno*. Oko vježbališta su postavljene sprave. Garderobe za vježbače

16 Isto, 14. 2. 1914., 4; 23. 2. 1914., 2.

17 Isto, 17. 2. 1914., 2, 3.

18 Isto, 18. 2. 1914., 3.

19 Isto, 12. 3. 1914., 3.

20 DAOS-1408, kutija 2, knjiga 1, *Zapisnik Srpskog sokola u Donjem gradu*, 18. 3. 1914.; Gradske vijesti, *Narodna obrana*, Osijek, 23. 3. 1914., 3.

21 DAOS-450, kutija 1, knjiga 1, *Zapisnik sjednice Središnjeg odbora Hrvatske sokolske župe Strossmayer*; Gradske vijesti, *Narodna obrana*, Osijek, 27. 3. 1914., 3.

22 Gradske vijesti, *Narodna obrana*, Osijek, 14. 4. 1914., 3.; 18. 4. 1914., 3.

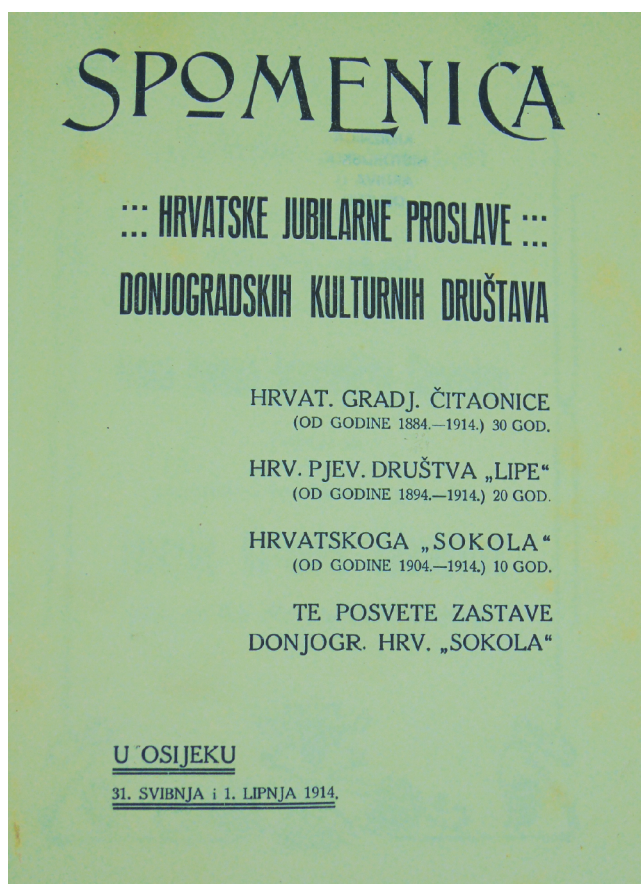
23 Isto, 25. 5. 1914., 3.

24 Isto, 5. 5. 1914., 3.

25 Isto, 27. 4. 1914., 3.

26 Isto, 4. 5. 1914., 3.

27 Isto, 25. 4. 1914., 3.

Sl. 5 Spomenica Hrvatske jubilarne proslave donjogradskih kulturnih društava, Osijek*

Fig. 5 Front page of the Memorial of the Croatian jubilee celebration of Lower Town cultural associations, Osijek, 1914

su se nalazile iza tribina. Vježbalište je bilo iskićeno hrvatskim zastavama na jarbolima, te grbovima svih hrvatskih zemalja.²⁸

Proslava je održana na Duhove 31. svibnja i 1. lipnja, kako je najavljivano i planirano. U sklopu proslave posvećena je i zastava *Hrvatskog sokola Donji grad*.²⁹ Zastavu je nabavio posebni odbor pod predsjedništvom brata Ivana Bauera. Kuma zastave bila je supruga tadašnjeg starješine *mila gdja Ana Pichler*. Javna vježba je održana po posebnom rasporedu. Prvoga dana natjecanja su održana od 16 do 18 sati, a *pokus* su upriličeni dva sata ranije. Drugi dan proslave, prigodom natjecanja, postavio je donjogradski *Hrvatski sokol* dva odjela nižeg razreda (nagrada diploma i diploma priznanica) i pet slobodnih odjela (tri

nagradne diplome).³⁰ Na proslavi je domaćin – *Hrvatski sokol Donji grad*, nastupao pod geslom *U desnici snaga, U srcu odvažnost, U misli domovina*.³¹

Na sletu su sudjelovala gotovo sva župska društva – *hrvatski sokoli* iz Broda na Savi, Đakova, Dalja, Doljnog Miholjca, Našica, Osijeka (Gornjeg i Donjega grada), Vinkovaca i Vukovara. U javnoj vježbi je sudjelovalo 240 vježbača, te oko 150 *sokolića* (podmlatka) i oko 60 *sokolica*. Uz navedene na sletu su sudjelovali i *korporativno i vježbali Hrvatski Sokol iz Zagreba* (pod vodstvom starješine b. dra Lava Mazure i vođe b. Dragana Šulca) sa ženskim odsjekom i fanfarom. U Osijek su iz Zagreba stigli u nedjelju 31. svibnja *u pola 9 ujutro na gornjogradsku željezničku stanicu*. Istodobno su *izvan Župe korporativno došli hrvatski sokoli iz Iloka i Mitrovice te Srpski Sokol iz Donjega grada Osijeka*. Na toj velikoj proslavi Hrvatski sokolski savez je predstavljao *zamjenik starješine b. Hanuša, tajnik b. Ulčnik, blagajnik b. Malović te urednik Glasnika Hrvatskog Sokolskog Saveza brat Pilar*. Gradsko poglavarstvo je za smještaj *sokolaša* *dozvolilo uporabu zgrade Pučke škole u Jägerovoj ulici i Pučke škole u Aninoj ulici* (današnja Osnovna škola Sv. Ane u istoimenoj ulici).³²

Kako bi proslava bila što svečanija, Osječane je *svečani odbor proslave* putem dnevnih novina *Narodna obrana* molio *da na dan proslave ukrase svoje kuće hrvatskim trobojnicama te da i vanjskim načinom pokažemo svoju ljubav naspram domovine naše Hrvatske i njezina kulturnoga napretka*.³³ Navodi se da su već 25. svibnja iz Praga stigle *plakete u bronci sa likom en relief biskupa Strossmayera izrađen po poznatoj Marschalovoj plaketi*. Neimenovani autor članka opisuje da *plaketa prikazuje biskupa u njegovim sijedim godinama sa svim karakterističnim crtama njegove glave i lica. U visini biskupovih prsa leti raskriljen sokol. Na donjem dijelu plakete napis: Hrvatska sokolska Župa Strossmayera. Plaketa je izvrsno uspjela, te nema sumnje, da će ju Sokoli i prijatelji sokolstva vrlo rado kupovati i nositi, jer ima iglu, te se može pričvrstiti na kaput. Plakete će se prodavati zasebice na Duhove*.³⁴

Čitavo vrijeme proslave *na desnoj poljani nasuprot vježbališta priređena je pučka tombola, a tu su se pekli i janjci i odojci*. Navečer su upriličeni ples i zabava u svim prostorijama zgrade u Gradskom vrtu. *Na prvi kao i na drugi dan proslave priređen je svaki puta u jedan sat zajednički objed u svratištu Tačković, (gostioničar Lavoslav Geisz) u Donjem gradu. Cijena objeda 2 krune i 20 filira*

28 Slika preuzeta iz: *Spomenica Hrvatske jubilarne proslave donjogradskih kulturnih društava*, Osijek, 31. 5. i 1. 6. 1914., str. 1.

29 *Spomenica Hrvatske jubilarne proslave donjogradskih kulturnih društava*, Osijek, 31. 5. i 1. 6. 1914., str. 5.

30 *Jubilarni vijesnik Hrvatskog sokola u Osijeku D. G. Prigodom 25 – godišnjice proslave opstanka od 1904. do 1929. održane u Osijeku, dne 1. i 2. lipnja 1929.*, str. 10-11.

31 *Spomenica Hrvatske jubilarne...*, n. dj., str. 57.

32 *Gradske vijesti, Narodna obrana*, Osijek, 23. 5. 1914., 3.

33 *Isto*, 26. 5. 1914., 3.

34 *Isto*, 26. 5. 1914., 2.

(juha, govedina obložena s umakom, pečenje sa salatoma i gibanica). Na redovitim sjednicama *Hrvatske sokolske Župe Strossmayerove* razgovaralo se o minulom sletu, te o daljnjem radu Župe. Utvrđeno je da se rad u župskim društvima *odmah iza Sleta živo nastavlja*, te da je osobito školska mladež oduševljena za sokolsku gimnastiku.³⁵ Bilježi se i intenzivno prikupljanje novca za gradnju zgrade sokolskog doma u Osijeku što svjedoči niz kratkih vijestica objavljivanih periodično u *Narodnoj obrani*.

Zanimljiva nogometna utakmica odigrana je na vojnom vježbalištu u Novom gradu 14. lipnja u Osijeku između *Hrvatskog športskog kluba „Slavonija“* i *Pečuškog atletskog kluba (PAC)* iz istoimenog mađarskog grada. U tom mjesecu su redovito održavane vježbe članova *Hrvatskoga sokola* te su primani i novi članovi. Najavljeno je da *Hrvatski Sokol Gornji grad* pregovara s mađarskim avijatičarom Stjepanom Dobošem iz Budimpešte glede jednog izleta koji je planiran za 21. lipnja 1914. godine.³⁶ Toga se dana Doboš digao na vježbalištu iza željeznice u Gornjem gradu u nebu pod oblake. Drugi i treći puta pošao je u zamjernu visinu od kojih 800 metara, kružajući zrakom poput ptice... Milodareva mu je glazba koncertovala, prisustvovao je i podmladak Sokola, zatim cio bataljun domobranaca, pod zapovjedništvom jednog natporučnika. Bako su se ne malo čudili toj "ptici".³⁷ Župa će po posebnom izaslanstvu i vježbačima sudjelovati na Sletovima u Ljubljani, Karlovcu i Brnu. Na sletu Česke obce sokolske u češkome Brnu 27. i 28. lipnja bio je i predstavnik Župe Strossmayerove brat Hugo Gottschalk. *Narodna obrana* navodi da je na tom sletu došlo do napada na češke Sokole u njemačkim ulicama u Brnu, te da je Slet prekinut odmah po saznanju o atentatu na prijestolonasljednika Franju Ferdinanda u Sarajevu.³⁸ Članovi *Hrvatskog sokola Donji grad* održali su 30. lipnja sjednicu, koja je i bila zadnja sjednica.³⁹ Rat je bio na pomolu.

Zamiranje sportskog života – posljedica rata

Kako je vrijeme nakon atentata u Sarajevu odmicalo, osječke dnevne novine javljale su o novim postupcima na polju javnog reda i primjene propisa koji su u međuvremenu doneseni. Tako je u danima prije objave rata obavljen diljem Slavonije, Srijema, ali i ostalih dijelova Kraljevine Hrvatske i Slavonije o pregledima društava sa

srpskim predznakom. Tako su 21. srpnja u Osijeku pregledane društvene prostorije *Srpskog sokola* u Donjem gradu te su *pronađene u redu* pa je o tom događaju poslan izvještaj nadležnim organima u Zagreb.⁴⁰ Dnevni list *Slavonische Presse* je na tu temu zabilježio da su službeni organi u osječkom Donjem gradu obavili kućne premetačine kod više članova sportskog društva *Srpski sokol*, te su time bili obuhvaćeni društveni tajnik Dušan Belajčić i blagajnik Stanojević, inače računovodstveni službenik ovdašnje Financijske uprave.⁴¹ Već sljedećeg dana je čitateljstvo upoznato da takvim postupkom prema srpskim organizacijama nije bila obuhvaćena samo organizacija *Srpskog sokola* u Osijeku nego i u ostalim srpskim sportskim savezima u Monarhiji, a posebice u Zagrebu i ostalim gradovima Kraljevine Hrvatske i Slavonije, u Bosni i Hercegovini te u južnoj Mađarskoj (Baranja, Bačka, Banat). U osječkoj okolici postupilo se tako u Vukovaru i u Dalju. Svi protokoli, knjige kao i cijela prepiska te pronađeni novac oduzeti su i predani ovdašnjim organima gdje se potom obavljala istraga. Bilo je istaknuto da u slučaju pronalazjenja sumnjivog materijala, kako se objavilo, društva mogu biti raspuštena.⁴²

Dva dana uoči izbijanja Prvoga svjetskoga rata određena je i oglašena mobilizacija: *Car i kralj Franjo Josip objavio je 26. srpnja mobilizaciju*, a u vezi s tim u posebnom izdanju osječkog dnevnika *Die Drau* objavljuje cjeloviti pregled postupaka provedbe u Osijeku, vojnom središtu. Mjesni propisi su obuhvatili za rat bitne postupke kao što je npr. ulazak u vojne jedinice osoba koje nisu zaposlene, ovogodišnjih regruta, rezervista i, dakako, postupak u vezi s preuzimanjem konja za vojsku, prijevoznih (transportnih) sredstava itd. Sljedećih dana brojni novaci su na gornjogradskom Gajevom trgu svečano polagali domobransku prisegu pred časničkim zborom.⁴³ I Gradsko poglavarstvo je dobilo brzojavku da je *Njegovo Veličanstvo odredilo djelomično spremu kao i podignuće pučkog ustanka u mjeri potrebnog za interese obrane domovine*.⁴⁴ Po naređenju djelomične spremla mobilizacija se provodila na temelju *Naredbe kr. hr. slav. dalm. Zemaljske vlade, Odjela za unutarnje poslove od 2. rujna 1878., broj 17.523. / Zbornik zakona i naredaba valjanih za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju god. 1878. kom. XXIII.* i po kojoj su *kraljevski činovnici i službenici* namješteni kod četiriju autonomnih upravnih grana u Kraljevini

35 Isto, 22. 5. 1914., 3.

36 Isto, 9. 6. 1914., 3; 13. 6. 1914., 4.

37 Isto, 22. 6. 1914., 3.

38 Isto, 27. 6. 1914., 3; 8. 7. 1914., 3.

39 *Jubilarni vijesnik Hrvatskog sokola...*, n. dj., str. 11.

40 Lokal-Nachrichten, *Die Drau*, Osijek, 23. 7. 1914., 6.

41 Lokalnachrichten, *Slavonische Presse*, Osijek, 22. 7. 1914., 3.

42 *Slavonische Presse*, Osijek, 23. 7. 1914., 2.

43 Posebno izdanje *Die Drau*, Osijek, 26. 7. 1914., 1–2; Uvodnik, *Slavonische Presse*, Osijek, 27. 7. 1914., 1; Različite vijesti, *Vjesnik županije virovitičke*, br. 15, Osijek, 1. 8. 1914., 136;

44 DAOS – 6, fond Gradsko poglavarstvo, kutija 5766 / 1914., predmetni spisi, brzojavi br. 70–74.

Hrvatskoj i Slavoniji zadovoljavajući obrambenoj dužnosti svojoj morali aktivno služiti u stojećoj vojsci, ratnoj mornarici, domobranstvu ili pučkom ustanku.⁴⁵

U pogledu rada i djelovanja sportskih društava 26. srpnja je objavljena banska *Naredba o ograničavanju ustrojavanja i djelovanja društava*, a temeljila se na 1. i 2. točki & 9. zakonskog članka LXIII. iz 1912. godine o iznimnim mjerama za slučaj rata. Na temelju & 32. toga Zakona do daljnjega je zabranjeno ustrojavanje novih društava i društvenih podružnica; Zabranjuje se sazivanje držanje ma kakvih društvenih skupština te sudjelovanje u takvim skupštinama... Tko prekrši ustanove ove naredbe ima se kazniti po upravnoj (redarstvenoj) oblasti zatvorom do dva mjeseca i novčanom globom do 600 kruna.⁴⁶ Slijedio je poziv Gradskom poglavarstvu da odmah primjeni paragraf 11. zaključka LXVIII. iz 1912. vezan uz podavanje ratnih potrepština za mobiliziranu vojsku po kojoj se zahtijevalo da sva motorna vozila (automobili, čamci i dr.) i svi teretni automobili (autobusi i dr.) uz primjerenu štetu u slučaju rata budu bezuvjetno ustupljeni vojsci na raspolaganje.⁴⁷

Tako postupno većina društava i klubova, zbog pomankanja članova, prestaje postojati i bivaju ugašena. Pa novinar i urednik Ivan Flod u svom feljtonu piše: Početkom svjetskog rata rad je u svim kulturnim, pa tako i sportskim društvima zamro, ne samo u Slavoniji već i u ostaloj bivšoj Banskoj Hrvatskoj. No, ne samo da je sportski život zamro, već je i osnivanje takovih klubova i zabranjeno. Uzme li se još u obzir i skupoća materijala, tada nije čudo, da za vrijeme svjetskog rata šport nije mogao napredovati...⁴⁸

Ratna obavijest svekolikoj javnosti upućena je 29. srpnja: *Budući da je kraljevska srpska vlada na notu, koju je uručio austro-ugarski poslanik u Beogradu 23. srpnja dala nedovoljan odgovor, smatra se carska i kraljevska vlada prinuđenom pobrinuti se za čuvanje svojih prava i interesa, te u tu svrhu pozvati se na moć oružja. Stoga Austro-Ugarska smatra da se od toga časa nalazi sa Srbijom u ratnom stanju.*⁴⁹ Gotovo istodobno su slijedile naredbe hrvatskoga bana dr. Ivana baruna Skerleca *O obustavi izdavanja putovnica osobama koje su u vezi s*

*oružanom silom, a nisu u djelatnoj službi, zabranjeno je iseljavanje vojnih obveznika te obvezna prijava stranaca.*⁵⁰

Tako je Prvi svjetski rat u ljeto 1914. stigao u Osijek i Slavoniju te prolazio neprestano, a kako je vrijeme odmičalo javnost se sve više suočavala s ratnim (ne)prilikama i s novim i novim jedinicama upućenim na bojišnice te nove mobilizacije odgađale su stanovnicima toga dijela Kraljevine Hrvatske i Slavonije doba ponovnog mira. Mobilizacija je u narednim mjesecima bila svakodnevica; na samom početku rata Hrvati su činili 14% od svih uvojačenih vojnika, što je bio najveći postotak u odnosu na druge uvojačene narode Austro-Ugarske Monarhije.⁵¹ Unatoč tomu što su ratne operacije u Prvom svjetskom ratu uglavnom mimoišle hrvatsko područje nebrojeni ljudski životi izgubljeni su diljem Europe jer su hrvatski vojnici bili na istočnom, srbijanskom i talijanskom bojištu u postrojbama austrougarske vojske, te posebice u mornarici.⁵²

Mobilizacija je bila osječka svakodnevica. Pojedini sportaši su odmah unovačeni. Tako je među prvima mobiliziran i istaknuti vođa i prednjak *Hrvatskog sokola Gornji grad* Ivan Krsto Dončević, koji je prema notici iz *Narodne obrane*, slomio ruku u bitkama kod Šapca, ali je na putu *potpuna ozdravljenja*.⁵³ Oni koji nisu odmah mobilizirani, prilagodili su se ratnim (ne)prilikama i organizirano djelovali pod nazivom humanitarnih organizacija *Odbora za priređivanje utakmica u korist Crvenoga križa* i *Fonda za siročad i udovice*. Tako su u većim gradovima diljem Hrvatske, pa tako i Slavonije i Srijema, organizirana – od ekipa iz više klubova – prigodna natjecanja u nogometu i ostalim sportskim granama.⁵⁴ U takvim prilikama već u kolovozu članovi *Hrvatskog sokola Gornji grad* sakupljenih 1.000 kruna za *siromašne obitelji vojnih obveznika*.⁵⁵ Članovi *Građanskog streljačkog društva* pozivaju se na sastanak 18. rujna u Hotel Royal radi utemeljenja Gradske čete.⁵⁶ Utemeljiteljska skupština Gradske čete zakazana je za 24. rujna u 17 sati u Županijskoj dvorani u gornjogradskoj Županijskoj ulici.⁵⁷

45 DAOS-157, fond Velika gimnazija, kutija 60, Spis br. 344, Predmet: Ravnateljstvu Kr. velike gimnazije u Osijeku, 7. 8. 1914.

46 DAOS-411, kutija 30/1, Fond Crveni križ Osijek, Naredba bana; *Uredovna zbirka naredaba i propisa...*, n. dj., str. 41–42.

47 DAOS – 6, fond Gradsko poglavarstvo, kutija 5766 / 1914., predmetni spisi, brzojavi br. 70–74.

48 Ivan Flod, Historijat športa u Slavoniji, *Slavonski športski list*, Osijek, 1924.

49 Ratna objava, *Vjesnik županije virovitičke*, br. 15, Osijek, 1. 8. 1914., str. 134.

50 Banska naredba, *Vjesnik županije virovitičke*, br. 15, Osijek, 1. 8. 1914., str. 134.

51 Jelena Borošak-Marijanović, Prvi svjetski rat u zbirkama Hrvatskog povijesnog muzeja, u: *Dadoh zlato za željezo*, Zagreb, 2011., str. 25–28.

52 Na početku rata 13-14% mobiliziranih vojnika potjecalo je iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, iako stanovništvo tih zemalja nije činilo ni 10% ukupnog stanovništva Austro-Ugarske Monarhije.

53 Gradske vijesti, *Narodna obrana*, Osijek, 21. 9. 1914., 3.

54 Jajčević, *225 godina športa...*, n. dj., str. 104.; *Povijest sporta grada Osijeka...*, n. dj., str. 51.

55 Gradske vijesti, *Narodna obrana*, Osijek, 18. 8. 1914., 3.

56 Isto, 16. 9. 1914., 3.

57 Isto, 18. 9. 1914., 2.

Kako su mjeseci odmicali, tijekom Prvoga svjetskoga rata uvelike je utjecao na rad sportskih društava. Osim opće mobilizacije svih vojno sposobnih stanovnika sportska i školska infrastruktura stavljena je na raspolaganje vojsci i vojnoj opremi. Tako su, među prvima, vojno sposobni članovi streljačkih društava mobilizirani, a streljane djelom korištene kao staje za konje, a dijelom kao skladišta za vojsku (skladišta za streljivo i opremu).⁵⁸ Školske i sokolske dvorane pretvorene su u vojarnice i bolnice.⁵⁹ Iako su brojni veslači bili mobilizirani, a klub iz nastalih okolnosti prestao djelovati u VK „Neptun“ sačuvan je sportski inventar za mirnodopska vremena.⁶⁰

Gotovo svi, pa tako i mobilizirani sportaši, uočili su ono što je bilo novo u vođenju rata određeno napretkom tehnike koji je to izmijenio: *Rat se pretvorio u požar, koji je proždirao cijeli svijet. Prouzročio je koli pobjednicima, toli i pobijeđenima takve i tolike gubitke, koji su bili u ludilačkom omjeru prema onome za čime se zapravo išlo... Svi zdravi muševi Europe strpani su u vojsku i mornaricu ili su upotrebljavani u tvornicama preuđenim za ratne svrhe.*⁶¹ U ljeto 1914. je Austro-Ugarska Monarhija mobilizirala 3,500.000 ljudi – dakle gotovo sve raspoložive rezerve, kao i slabo obučenu teritorijalnu miliciju – da bi pretrpjela 1,25 milijuna gubitaka samo u prvih 6 mjeseci.⁶²

Zaključak

Izbijanje Prvoga svjetskoga rata prekinulo je u Osijeku stoljetnu sportsku tradiciju. Opća mobilizacija tijekom ljeta svih vojno sposobnih stanovnika te stavljanje sportske infrastrukture na raspolaganje vojsci i vojnoj opremi, kao i Banska naredba od 26. srpnja 1914., imali su za posljedicu postupan prestanak rada prijeratnih osječkih sportskih društava i kubova.

Summary

Fading Away of Osijek Sport Associations in 1914

Keywords: 1914, First World War, Osijek, sport associations, cessation of sport associations' activities

The number of sport associations in Osijek points to the fact that sport was not only of outstanding quality, but also very popular. Shooting – cultivated by the Citizen's Shooting Sport Association – is the oldest organized sport in Osijek, while the most active membership was that of both the Osijek Upper Town and Lower Town Hrvatski sokol associations. The year 1914 was marked by active functioning in the first half and fading away of social work in the months after the outbreak of the First World War. The gradual cessation of pre-war sport associations and clubs' activities in Osijek was brought about by the general mobilization of all citizens which were fit for military service during the summer, the placing of sport infrastructure at the disposal of the military and using it to store military equipment, as well as the Ban's decree of 26 July 1914.

58 Živaković-Kerže, *200 godina streljaštva...*, n. dj., str. 49–50.

59 Gradske vijesti, *Narodna obrana*, Osijek, 23. 9. 1914., 2.

60 *Povijest sporta grada Osijeka...*, n. dj., str. 45.

61 H. G Wels, *Kratka povijest svijeta*, Zagreb, 1931., str. 403–405.

62 David Stevenson, *1914. - 1918. Povijest Prvog svjetskog rata*, Zagreb: Fraktura, 2014., str. 316.